

מעדני כת

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת נח תשפ"ג שנה רביעית ג'יון 161

בענין טעה ושאל ותן טל ומטר קודם ז' חשון בסיום ברכת השנים

יבואר אם בסיום ברכת השנים קודם שהתחיל תקע בשופר חשיב כמו תוך ברכת השנים

אבל אם טעה ושאל ותן טל ומטר מיד כשסיים ברכת השנים אפשר דחשיב כמי ששאל בתוך הברכה, דהא בטור בס' ק"ד כתב בשם אבי העזרי דאם שכח להזכיר עד שסיים מחיה המתים ונוכר קודם שהתחיל אתה קדוש א"צ לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה, וכן בשאלה אם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר אומר ותן טל ומטר ואח"כ תקע, כדאיתא בפ"ג שאכלו (מח א) טעה ולא הזכיר של ר"ח בבה"מ אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל וכו' וקאמר עלה לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב וכו' וכן ביעלה ויבא אם לא פתח במודים א"צ לחזור אלא אומר יעלה ויבא וכו'. ומבואר דס"ל להראב"ה דכל שלא התחיל ברכה שלאחריה חשיב כמי שלא עקר מהברכה שסיים, וא"כ הכא נמי לענין אם שאל ותן טל ומטר אחרי שמיני עצרת כשסיים ברכת השנים יחשיב כמי ששאל בתוך הברכה ולדעת החזו"א יצטרך לחזור.

[אכן] עיקר דינו של הראב"ה אינו מוסכם, ובמ"ב שם ס"ק ט"ו כתב דלמעשה עדיף טפי שישראל בשומע תפלה כיון דהרבה ראשונים פליגי על הראב"ה, וא"כ אפשר דהוי ספק ספיקא, דהא כפי הנראה דעת הגרע"א דבימים אלו אינו חוזר כלל, ואפילו לדעת החזו"א שחוזר, הא דעת הרבה ראשונים שאינו מקום שאלה כלל.

אבל יתכן שאלה זו בימות החמה אם שאל על הגשמים אחר סיום הברכה של ברכת השנים קודם שהתחיל תקע בשופר אם חוזר ומבדק ברכת השנים.

יבואר כוונת הב"י דרך בדברים שמחזירין אותו ס"ל להראב"ה דחשיב כתוך הברכה

אולם אפשר דזה תלוי בבאיור דעת הראב"ה, דהנה הב"י הקשה דמכתב הטור דברי הראב"ה בסתם אלמא דהכי סבירא ליה, ואילו בס' רצ"ד גבי שכח הבדלה בחונן הדעת [היכא שיש לו כוס דאין מחזירין אותו] הביא דברי רבינו אלחנן שכתב שגם דברים שאמרו חז"ל שאין מחזירין אותו זהו דוקא כשכבר התחיל בברכה שלאחריה חוזר ואומר עוד הפעם אותה ברכה עם הזכרתה, ואהא כתב הטור בשם הרא"ש דלא מסתבר כלל כיון שאם עקר רגליו אינו חוזר גם אם סיים הברכה אינו חוזר, ומשמע דאינו מזכיר ההבדלה אפי' אחר הברכה, ותרין הב"י וז"ל ושמן יש לומר שהוא סובר דנהי בדברים שאין מחזירין אותו חשיב סיום הברכה כטעות ואינו חוזר בדברים שמחזירין אותו לא חשיב כטעות עכ"ל.

ובפשוטו כוונת הב"י, דבדבר שמחזירין אותו דאכתי מוכרח הוא להזכרה זו אכתי לא סיים הברכה שהרי צריך להזכיר טו"מ בברכה זו ומעכב בברכה להכי חשיב שעדיין לא סיים הברכה, אבל בדבר שאין מחזירין אותו כיון שסיים הברכה נקרא סיום גמור ועקר עצמו מברכה זו, וא"כ לפ"כ בנידון דידן ששאל קודם ז' חשון לאחר ברכת השנים כיון דאין דינו לשאול כלל בברכת השנים שוב כשסיים הברכה חשיב כסיום גמור ועקר עצמו כבר מהברכה ולא הוי כשאל בתוך הברכה ולהכי אינו חוזר.

יבואר ביאור הקה"י בכוונת הב"י בדברים שאין מחזירין אותו הוי הפסק

אמנם בקה"י בברכות ס"י י"ח האריך בביאור כוונת הב"י, ותו"ד הם, דבאמת בכל גוונא חשיב כהזכיר בתוך הברכה ומהני אלא דאם אינו מעכב בברכה חשיב הפסק בתפלה כמו שהוכיח כן מדברי הרא"ש, אבל בדבר שמחזירין אותו כיון דאם לא יזכיר

ונשאלתי באחד שטעה בימים אלו שכבר התחילו להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם אבל אכתי אין שואלין מטר עד ז' חשון, ולאחר שגמר ברכת השנים חשב בלבו שצריך לשאול ותן טל ומטר, ושאל כן מיד אחר סיום הברכה, האם חשיב ששאל מטר בימות החמה שדינו שצריך לחזור, או דכיון שלא שאל בתוך הברכה אינו צריך לחזור.

יבואר אם טעה ושאל וטר"מ לאחר שמיני עצרת קודם ז' חשון אם צריך לחזור

והנה אם טעה ושאל מטר בימות החמה מחזירין אותו כמבואר בגמ' בתענית דף ג' ע"ב, ופירש רש"י שם דגשמים בקיץ סימן קללה הן מפני הקציר, וכן פסק השו"ע בס' קי"ז סע' ג'. אבל מאחרי שמיני עצרת עד ז' חשון שכבר מתחילין להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם אפשר דתו לא הוי גשמים סימן קללה, דהא באמת זמן גשמים הוא אלא שאין שואלין עד ז' חשון מפני עולי רגלים, וא"כ אפשר דבדיעבד כשטעה ושאל אינו חוזר. וכ"כ בספר הליכות שלמה פ"ח אות י"ח.

ולכא'ו הכי משמע מלשון הגרע"א, דהנה בחז"ל מתחילין לשאול מטר רק שישים יום אחר תקופת תשרי, ובגליון הגרע"א כתב דבשנ"ת מהרח"ש ח"ג ס' ג' כ' דאם שאל מטר לאחר החג אף קודם יום ס' דאחר התקופה אין מחזירין אותו עכ"ל. ומשמע מלשונו דאף אם שאל מיד לאחר החג ג"כ אין מחזירין אותו.

אבל בספר דינים והנהגות פ"ד אות כ"ו כתב בשם מרן החזו"א וצ"ל שצריך לחזור, וטעמו משום דחשיב משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה. וכן מבואר בשערי תשובה בס' ק"ח ס"ק י"ז, דכתב בשם שלמי ציבור דמי שטעה בתפלת מנחה שלפני יום שאלת מטר ושאל שמן הדין צריך לחזור ולהתפלל ונאנס ולא חזר ובלילה הלה השאלה יתפלל ערבית ב' רק יתפלל השני בתורת נדבה, עכ"ל. ומבואר דפשיטא ליה דאם שאל מטר קודם ז' חשון צריך לחזור, וכחוראת החזו"א.

וכן משמע מלשון הביאור הלכה בס' קי"ז ד"ה והצריכים וז"ל וזה בכל זה אם טעה ושאל מטר מז' מרחשון ולהלן במדינות שבח"ל הצריכים מטר בתחלת החורף יחזור ויתפלל ויתנה כנ"ל. משמע דקודם ז' חשון אם שאלו צריך מן הדין לחזור.

יבואר דרך בטעה ושאל וטר"מ במקומו בברכת השנים צריך לחזור

ואם טעה ושאל ותן טל ומטר בשומע תפלה נראה דגם לדעת החזו"א אין מחזירין אותו, דרך אם מזכירו בברכת השנים צריך לחזור, אבל בשומע תפלה שאינו מקלקל את ברכת השנים אינו חוזר, וכן מוכרח מזה דכתב השו"ע סימן קי"ז סעיף ב' וז"ל יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפי' עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה, עכ"ל. ומבואר שגם אם צריך להזכיר לא יזכיר אלא בשומע תפלה שאינו מקלקל התפלה בזה.

וכן נוהגין בהא דכתב במ"ב ס' קי"ז סק"ה מה שדנו האחרונים בבן חז"ל שנמצא בא"י אם מתחיל לשאול בז' חשון כמנהג המקום או שיתחיל לשאול כמנהג מקומו משישים יום אחר תקופת תשרי, וכן בבן א"י שנמצא בחז"ל אם מתחיל לשאול בז' חשון או כמנהג בני חז"ל ששואלין רק משישים יום אחר תקופת תשרי, וידוע בשם מרן הקה"י וצ"ל שהורה שבן א"י שנמצא בחז"ל שישאל מז' חשון בשומע תפלה, והיינו משום דגם על הצד שאינו זמן שאילת גשמים מ"מ כשמזכיר בשומע תפלה אינו קלקול בתפלה ואינו צריך לחזור.

* והנה טעמו של מהרח"ש הוא משום שהרי באותו זמן הגשם לאו סימן קללה הוא אלא שאין צורך. וראיה לזה שהרי בהזכרה אמרו שמזכירין גשם בתפלת המוספין של יום טוב אחרון של חג אף בגולה, ואם היה סימן קללה לא היו מזכירין, דהא אמרינן בימות החמה אם הזכיר גשם מחזירין אותו מפני שהוא סימן קללה, אלא שנראה שכל אותו זמן אחר חג הסוכות אינו סימן קללה אלא שאמרו שאחר שאין צורך אין שואלים עד ס' יום מתקופת תשרי רק בהזכרה שאינו אלא שבח בעלמא מזכירין אותו בתפלת מוספין של חג, וכיון שכן שאינו סימן קללה אף בברכת השנים אם

אירע ששאל אין מחזירין אותו שאינו אלא הוספה בעלמא שהוסיף לשאול עכ"ל. ולפ"ז הכא נמי בשאל קודם ז' חשון לא הוי סימן קללה ואין צריך לחזור ואין טעם לחלק ביניהם. ואפשר דרך קודם ז' חשון שהיה תקנה שלא לשאול משום עולי רגלים חשיב משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה וחזר משא"כ בשישים יום קודם התקופה לא היה תקנה לא לשאול אלא כיון שאין צורך בגשמים לא תקנו או לשאול וע"כ אף אם שאל לא חשיב משנה ממטבע שטבעו חכמים.

עכשיו וימשיך להתפלל יצטרך לחזור לראש התפלה נמצא שהזכרה זו שמזכיר בין הברכות הוא לתיקון הברכות שלאחריו שלא יצטרך לחזור עליהם א"כ לא הוי הפסק.

והרי זה דומה להמבואר בגמ' בברכות דף מ' דאע"פ שאסור להפסיק בין ברכת המוציא לאכילה מ"מ טול וברך או הבא מלא וכיו"ב אינו הפסק כיון שהוא צורך האכילה, והכא נמי כיון שהוא צורך הברכות שלאחריו שלא יצטרך לחזור עליהם לא הוי הפסק אם מזכיר את ההזכרה בין הברכות. ולהכי רק בדבר שמחזירין אותו מזכיר את

בעניין שכח ההזכרות שמוסיפין בעשייתם אם יכול לאומרם בסיום הברכה

יבואר דבהזכרת בספר חיים מודה הראב"ה דאינו יוצא כשאומרה בסיום ברכת שים שלום כיון שסיים כבר שמו"ע

ולכא'ו יש להעיר על דבריו, דאפשר דרך בברכהמ"ז שאומר את ההזכרה בתוך ברכה יד"ח אבל בשאר הזכרות שאינו אומרם בברכה אינו יד"ח, דהא מעיקר הדין צריך לומר את ההזכרות בתוך הברכה וכשאומרם לאחר הברכה הרי אינו אומרם בברכה, והא דמהני לומר יעו"י לאחר ברכת בונה ירושלים הוא משום שאומרם בברכה. דצ"ל דס"ל להראב"ה דכיון שהוא עומד בתוך שמו"ע חשיב שאומר את ההזכרה בתוך ברכה, משא"כ ביעו"י לאחר ברכת בונה ירושלים מדאורייתא סיים בזה ברכהמ"ז דברכת הטוב והמטיב לאו דאורייתא, לא ייחשב שאומר את ההזכרה בתוך ברכה, ולהכי תיקנו לו לומר את הזכרת יעו"י בתוך ברכה.

ולפ"ז הזכרת בספר חיים אף לדעת הראב"ה לא יועיל לומר לאחר ברכת שים שלום, דהא כבר סיים שמו"ע ולא נחשב שאומר בתוך ברכה.

ואפשר דכיון דאכתי לא אמר יהיו לרצון חשיב כעומד בתוך התפלה ושפיר מהני הזכרתו ועדיף מברכהמ"מ קודם ברכה רביעית וצ"ע.

בעניין אם אמרינן מתוך בתפירת בגדים משום דשרינן לתפור עופות

לתפרם ביום טוב, והוא שיתקן מע"ט החוט וישימנו במחט, עכ"ל. ומבואר דהותר תפירה לצורך אוכל נפש, וא"כ נימא מתוך שהותר לצורך הותר שלא לצורך והא מותר לתפור עור האדם גם שלא במקום פקו"נ.

ואין לומר שלא אמרינן מתוך בכל המלאכות, שהרי בתוס' שבת דף צ"ה א' כתבו להתיר בונה ביו"ט משום מתוך של מנוב, וכתבו דלא נאסר בונה ביו"ט אלא מדרבנן משום עובדא דחול, ולפ"ז כתב בבאר יצחק א"ח ס' י"ג ענף ט' להתיר לבנות סוכה ביו"ט על ידי גוי משום דהוי שבות על ידי עכו"ם לצורך מצוה, והובא במ"ב ריש סימן תרל"ז ובעשה"צ שם סק"ד.

יבואר דלדעת הרמב"ן לא שרי מדין מתוך רק בהנאת הגוף שהיא הנאה הנכנסת לגוף האדם כמו אכילה

אך לכא'ו מדברי הרמב"ן מבואר דליכא למימר מתוך להתיר תופר באדם, דהרמב"ן בתורת האדם ענין הוצאת המת (אות כ"ח) כתב דאין להתיר הוצאת המת ביו"ט משום מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך כיון דלא חשיב צורך גוף, וז"ל שמעינן מיהא בהדיא דלא אמרינן מתוך אלא בהנאה דצורך כל נפש, דומה דאכילה שהיא צורך לכל נפש, שאפי' באכילה עצמה אם נמצא בה שאינו צורך לכל נפש כגון צבי לדברי ר' אחא אסור היה לשוחטו, ובעינן נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה לאפוקי תפירת בגדים ללבושן וכיוצא בהן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם היא כמו אכילה. הא במת לקברו דליכא שום צורך נפש בעולם דבר ברור הוא דלאו דומיא דאוכל נפש הוא ולא אמרינן ביה מתוך עכ"ל.

חכמים רשות להזכיר קודם התחלת ברכה שנייה אלא היכא שאפשר בחתימה, לזה קאמר דהא בר"ח מספקא בגמ' פ"ג שאכלו דף מ"ט בדברי רב אי אומר בחתימה או בלא חתימה ממילא יש לנו לפסוק שאומר בלא חתימה, אלאמי יש שייכות לומר שאומר בלא חתימה, אם כן ה"נ גבי משיב הרוח אף על פי שאין שם חתימה כלל יש שייכות לומר משיב הרוח קודם אתה קדוש עכ"ל. עיי"ש עוד שהאריך בקושיו זו.

ה והנה במ"ב בס' קפ"ח ס"ק ט"ז הביא בשם הט"ז דאם אינו יודע את נוסח הברכה אשר נתן שבתות וכו' יחזור לראש, ובביאור הלכה שם ד"ה שנתן כתב דכמו דמהני לומר משיב הרוח ויעלה ויבא כל שלא התחיל ברכה אחרת, והטעם בכל זה משום דכיון שלא התחיל עדיין ברכה אחרת לא נקרא עדיין סיום ברכה, א"כ הכא נמי בענינו נתי דתקנו רבנן לכתחלה לומר נוסח ברכה שנתן שבתות וכו' דהכי עדיף טפי, אבל היכא דאינו יודע הנוסח למה לא יאמר כאן צרה כשהוא שבת או יעלה ויבוא כשהוא יום טוב כיון שלא התחיל עדיין ברכה שאחריה, וכעוסק עדיין בברכת רחם דמי, ואם תרצה לחלק ולומר דלענין בהמ"ז שאנו דחשבי רבנן סיום ברכה מכיון שגמר ברכת בונה ירושלים, ואפ"ה היכא דהוא מברך בשביל מעין המאורע ברכה מיוחדת הקילו ולא מטריחו לחזור לראש כשנזכר כל זמן שלא התחיל ברכת הטוב והמטיב, זה אינו דהא הביא ראייה לדינן הניל מענינו דמהני תקנה קודם שהתחיל הטוב והמטיב אלא דלא חשיב סיום ברכה קודם שהתחיל ברכה שאחריה, ואם באת לדחוק ולחלק כמו שכתבנו אין מקור לדינן, עיי"ש עוד. ומבואר דס"ל דאף בסיום מילתא יכול לומר ההזכרה ברכה, וא"כ הכא נמי לענין בספר חיים עדיף שיאמר לאחר ברכת שים שלום, דאע"פ שהביאור הלכה שם נשאר בצ"ע למעשה מ"מ לא מפסיק מידי כשאומר.

והנה בהזכרות שמוסיפין בעשרת ימי תשובה זכרנו לחיים מי כמוך וכו' דעת רוב הראשונים שאינם לעיכובא כיון שלא נזכרו בגמ', וכן פוסק השו"ע בס' תקפ"ב סע' ה', אבל דעת התוס' בברכות דף כ"ב ב' ד"ה והלכתא שדברים אלו לעיכובא דהוי משנה מוטבע שטבעו חכמים בברכה ואינו יוצא יד"ח.

והנה למעשה ודאי דאינו חוזר כמו שפסק השו"ע, אבל לכא'ו היה מקום לומר שאם נזכר בסיום הברכה כל שלא התחיל הברכה שלאחריה יאמרו במקומו וייצא לדעת הראב"ה, אך לפי משנ"ת מהק"א א"כ על הצד דאינו לעיכובא הוי הפסק וכיון דפסק השו"ע דאינם לעיכובא א"כ לדעת השו"ע הוי הפסק, אבל לכא'ו בשכח בספר חיים וכו' ונזכר בסיום הברכה [קודם שאמר יהיו לרצון] עדיף שיאמר שם בספר חיים דהפסק ליכא התם ולדעת הראב"ה נמצא שאמר בספר חיים.

יבואר אם אחר גמר התפלה אפשר להוסיף הזכרה לתקן מה שכח

אך יש לדון דבהזכרה של בספר חיים שהיא בסיום התפלה מודה הראב"ה דלא מהני לאומרו בסיום הברכה, כיון דהוי אחר גמק התפלה, דהנה הוכחת הראב"ה דמועיל לומר את ההזכרה בסיום הברכה היא מהא דבברכהמ"ז כשלא הזכיר יעו"י דר"ח וישבת ויו"ט במקומה מזכירו בברכה אחר סיום בונה ירושלים ומבואר דמהני לומר ההזכרה גם לאחר שסיים את הברכה.

נשאלתי במי שנפל בליל ר"ה ונחבל והוצרכו לתפרו משום סכנה, אלא שתפרו בו גם תפירות שלא היו נצרכים לו משום סכנה, ונסתפק אם צריך לומר להם שלא יתפרו אלא כדי צורך שלא יסתכן, או שאין צריך לומר להם ויתפרו כפי מה שחושבים שצריך לו.

יבואר אם תופר באדם אסור מדאורייתא

הנה בעניין תפירת אדם לא נתברר כ"כ אם איסורו דבר תורה, שאע"פ שמצאנו תפירה בבגדים, וכן הדבקה בניירות שהוא חייב משום תופר, אבל באדם לא מצאנו מלאכה זו, אמנם לכא'ו כמו שמצאנו מלאכה בונה באדם בשבת דף ק"ז. במפ"ס מורסא דאם לעשות לו פתח חייב משום בונה, דחשיב מלאכה גמורה, או אליבא דר"א בשבת דף צ"ה הגודלת חייבת משום בונה, א"כ הכא נמי אפשר דשייך גם מלאכה תופר באדם. **אלא** שראיתי שבמנחת שלמה תנינא ס' ל"ה אות ב' שכתב שרבים סוברים דליכא כלל איסור תורה בתפירה שבגוף האדם, אך הוא מסיק שם דצריכים לחוש שיש בזה איסור תופר דאורייתא, משום דאף אם מוציאין אדם"כ את חוטי התפירה אפי' הכי התפירה חשיב של קיימא, ובוהט שני ח"ד עמוד קפ"ג נסתפק בזה, ויעויין ארחות שבת פרק כ' אות קצ"א בהערה רנ"ט שהאריך הרבה בזה.

יבואר אם תופר מותר ביו"ט מדין מתוך

אבל ביו"ט יש לצדד שיהא שרי תופר משום מתוך, שמתוך שהותר תפירה בעופות כמבואר בשו"ע סימן תק"ט סעיף ג' עופות שממלאים אותם בשר וביצים, מותר

² ובקהלות יעקב הכריז דבריו, דלכא'ו קשה לומר דבדבר שאין מחזירין אי אפשר להזכיר אחר הברכה, דהלא כל עיקר דין הראב"ה ז"ל שפסק לומר ההזכרה אחר סיום הברכה למדה מבמה"ז דכשלא הזכיר יעו"י דר"ח וישבת ויו"ט במקומה מזכירו בברכה אחר סיום בונה ירושלים ודין זה בבמה"ז הוא אפי' במקום שאין מחזירין אותו, דהא מבואר בגמ' דגם בבמה"ז דר"ח מברך כששכח יעו"י ובר"ח אם שכח ולא אמר יעו"י אינו חוזר כמבואר בברכות דמ"ט ע"ב לפי שאין חיוב לאכול פת בר"ח והשתא אם נאמר שבתפלה במקום שאינו חוזר אינו אומר אחר סיום הברכה ע"כ צריך לומר דשאני בהמ"ז דקילא בזה שהרי בבמה"ז אפי' במה שאין מחזירין אותו אומר ההזכרה אחר סיום הברכה וא"כ היכי לומד הראב"ה כלל תפלה מבמה"ז לענין היכא שמחזירין אותו הא חזינו דהתפלה חמור מבמה"ז וזה לכא'ו תימה גדולה, ומה הכרחי שגם במקום שאין מחזירין אותו יכול להזכיר אלא שאם אין מחזירין אותו אין מזכירין אותו שלא במקומו שהוא הפסק בתפלתו מושא"כ בברכהמ"מ שהוא אחר סיום ברכת דאורייתא אינו הפסק יעו"ש.

³ ובאשל אברהם בוטאשטש ס' תקפ"ג סק"ה כתב דאם לא התחיל הברכה שלאחריה יאמר שם זכרנו לחיים וכן מי כמוך.

⁴ וכבר עמדו בזה האחרונים, ויעוי"ב בט"ז ס' קי"ד ס"ק י"ב דביאר לשון הראב"ה ז"ל דהדר פשוט הראב"ה לא בא כאן רק לתרץ קושי', דהיינו שתחלה מביא ראייה שכל שלא התחיל בברכה שלאחריה לא נקרא סיום כמו שמצינו לענין הטוב והמטיב בר"ה, וכדי שלא תקשה הא אין דומה להתם דהתם הוא קא חתים וכמו שמצינו גבי שבת ויו"ט אבל כאן אין שייך חתימה וכיון דלא שייך חתימה כאן לא מצינו למימר הכא שיאמר משיב הרוח כיון קודם אתה קדוש דאפשר שלא נתנו

ומבואר דס"ל להרמב"ן דאין להתיר מתוך רק בהנאת הגוף ממש דומיא דאכילה שהיא הנאה הנכנסת לגוף האדם. אבל יש מקום לומר דתפירה באדם שהיא בגופו של אדם חשיבא כהנאה הנכנסת לגוף האדם, ואף לדברי הרמב"ן יהא שרי בזה מדין מתוך.

ומש"כ הרמב"ן לאפוקי תפירת בגדים ללובשן וכיוצא בהן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם היא כמו אכילה. לכא"ז צ"ב, דמה שייך על תפירת בגדים מתוך, דהיכן מצינו שהתירו תופר לצורך אוכל נפש, דגם את"ל דס"ל כהתוס' בשבת דאמר' מתוך גם במלאכות שקודם לישא כמו בונה, מ"מ לא משכחת לה בתפירה צורך או"נ דנימא ביה מתוך. ואפשר דכוונתו משום תפירת העופות שהתירו לצורך אוכל נפש, וא"כ היה אפשר להתיר גם שלא לצורך אוכל נפש מדין מתוך, וזה בא הרמב"ן לאפוקי דליכא למימר מתוך רק בהנאה הנכנסת לגוף האדם.

אבל לדברי הגר"א א"א אפשר להתיר תופר מדין מתוך, דבביאור הגר"א על השו"ע בסי' תק"ט הוא דכתב השו"ע דמותר לתפור עופות ולמלאם בבצק ביו"ט, פירש הטעם דמותר, משום דהוי מכשירין שאי אפשר לעשותן מבעוד יום, ולפ"ז ליכא למימר בתופר מתוך, דבמכשירין לא אמרין מתוך, וצ"ע.

יבואר אמאי לא פירש הגר"א דהא דהתיר השו"ע לתפור את העופות ביו"ט הוא משום מלאכת אוכל נפש

ובאמת צ"ב למה הוצרך הגר"א לפרש דהתיר הוא רק משום מכשירין, ואמאי לא הותר משום שהוא צורך אוכל נפש עצמו, וצ"ע.

ואפשר דס"ל להגר"א דאי אפשר להתיר תפירת העופות משום אוכל נפש, דהנה בספר קהלת יעקב סי' תק"ט ס"ג הקשה היאך מותר תפירה בבשר והרי לא הותר מלאכת אוכל"נ אלא מלישה ואילך כמ"ש תוס' בביצה דף ג', ותי' דאין תפירה באוכלין כיון שאינו דבר המתקיים, ועוד דמלאכה שברשותו הוא ואינו אלא לימים מועטים משו"ה מותר לתפור כמ"ש קמאי גבי טחינת הפלפלין, אך בחיי אדם כלל פ"ו ס"ב עמד ג"כ בקושיא זו, והניח בצ"ע, ומבואר דלא ס"ל תירוצו דהקהלת יעקב.

ואפשר דלהכי כתב הגר"א שלא הותר אלא משום מכשירין, כיון דמלאכת תופר לא הותר לצורך אוכל נפש, דלא הותר אלא מלישה ואילך, אך לר' יהודה דשרי

מכשירי אוכל נפש שלא היה אפשר לעשותן מבעוד יום, עיי' בפמ"ג בפתחה לה' יו"ט ח"א פ"א אות י"ב דשרי בכל המלאכות, וכ"כ בקובץ שיעורים ביצה אות מ"ג, וא"כ להכי הוצרך הגר"א לפרש דהטעם שהתיר השו"ע תפירה באוכל הוא משום מכשירין.

יבואר דעת המרדכי שאין לשבור העוגה שיש על גבה אותיות ביו"ט משום מוחק

והנה הרמ"א בסי' ש"מ סע' ב' כתב שאסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות אע"פ שאינו מכין רק לאכילה דהוי מוחק, ומקורו מדברי המרדכי בשבת פרק כלל גדול, והמרדכי איירי ביו"ט עיי"ש. ולכא"ז אמאי לא התיר המרדכי משום צורך אוכל נפש כמו שהתיר השו"ע תופר לצורך אוכל נפש.

והנה לתירוצא קמא דהקהלת יעקב נמצא שלא התיר השו"ע כלל תופר ביו"ט דהתם היינו טעמא דאינו חשיב תפירה המתקיימת, אבל לתירוץ הב' של הקהלת יעקב דטעמא שהתיר השו"ע תופר הוא משום שאינו מלאכה לימים רבים א"כ הכא נמי יהא מותר מהאי טעמא גם למחוק האותיות מע"ג העוגה דאין זה מלאכה לימים רבים, ולכא"ז מוכח דלא ס"ל להמרדכי כתירוץ זה.

יבואר דרך אם המלאכה נצרכת לאוכל נפש עצמו מותר ביו"ט

אך יש לומר דאין זה חשיב צורך אוכל נפש כיון שאינו צריך את המחיקה עצמה לצורך אוכל נפש אלא דאי אפשר לו לאכול בלי למחוק את האותיות וכה"ג לא חשיב צורך אוכל נפש.

והארכנו בזה בקו' מעדני כהן ח"ז סי' ט"ו בהוראת החזו"א להגאון ר' שלמה ברמן זצ"ל שנקרע המתלה של המעיל שלו בצד אחד ועדיין היה מחובר בצד השני, ואמר לו מרן החזו"א לפשוט מעילו ושלא יצא בו לרה"ר ביו"ט, דאף שהותרה הוצאה ביו"ט לצורך אוכל נפש ומתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך, מכל מקום כיון שהוצאה שלא לצורך כלל אסורה ביו"ט, כמבואר בתוס' ביצה דף י"ב וכמו שנפסק בשו"ע סימן תקי"ח, הכי נמי כיון שאי"צ כלל להמתלה ביום טוב חשיב הוצאה שלא לצורך כלל, ואע"פ שאין יכול ללבוש מעילו בלא הוצאת המתלה, מכל מקום לא חשיב הוצאה זו לצורך משום שאין לו צורך בהמתלה כלל, ולהכי אסר לו ללבוש מעילו ביו"ט לצאת בו לרה"ר. עיי"ש באריכות עוד ראיות לסברא זו.

בעניין אם מותר לעבור על שבות בבהש"מ לצורך ספק קיום מצוה

דמעשה דמגנצא אבל במקום דיש ספק אפי' ספק רחוק יש מקום לומר שלזה התירו חכמים.

ובפרט למש"כ הפמ"ג הובא בבאה"ל ריש סי' תרנ"ו שצריך לחוש לדעה שלא נפסקה מוותרת משום הידור מצוה וכל שמשום הידור מצוה צריך לתקוע התירוהו חכמים. **ובמעשה** דמגנצא שהובא ברא"ש שלהי ר"ה שאמרו שמה שחזר ותקע כל הסדר של תשרי"ת היה באיסור שבות היינו טעמא דלדידהו היה פשוט שיצא יד"ח ב' סדרים הראשונים, אבל מי שמסופק בדבר שפיר התירו לו לתקוע עד שיצא הספק מלב.

בעניין מי שהוחלף אתרוגו עם של בנו אם יכול להקנותו ביו"ט בקניין חליפין

דדמי למקח וממכר וכן הוא בתשובת הריב"ש סימן קנ"ו שכתב דכשנותן כלי במקום חמש סלעים חשיב כמקח וממכר וחמש סלעים אינו יכול לתת שהרי הוא מוקצה ולכן אי אפשר לעשותו בשבת ומבואר שגם במקום מצוה אסור לעשותו מקח וממכר בשבת.

והעירני יגסי הגאון ר' שמריהו יוסף ברמן שליט"א דיעויין בב"י סימן תקכ"ז שכתב דהא דלא מקנין קמחו בחליפין דטעמא משום שאפשר בקניין משיכה והגבחה ומשמע מדבריו דבאופן שאי אפשר שפיר מקנה קמחו לאחרים בחליפין, וא"כ הכי נמי היה יכול להקנות אתרוגו לבנו בחליפין, שהרי לא היה יכול להקנותו בעניין אחר, אכן במ"ב העתיק דינו דהר"ן בלא טעמא דהב"י, ומשמע דבכל גוונא אסורוהו, וכמו שמשמע בפשוטו מדברי הר"ן.

הערה בדבר מכירת חמץ לגוי בשבת ערב הפסח

אמנם העירוני דהמעין בחק יעקב יראה שאין טעמו משום דהותר מקח וממכר לצורך מצוה אלא טעמו שכיון שאין המכירה אלא משום איסורא לא חשיב קניין וכתב דדמי לביטול רשות בשבת דשרי יעו"ש, ובה פליגי עליה האחרונים וס"ל דהוי קניין גמור אבל אי חשיב קניין שפיר ס"ל דאסור אפי' לדבר מצוה.

בעניין אם המוכר עובר גם באיסור מקח וממכר בשבת במכירת העליות

אבל לכא"ז עצה זו מהני רק להציל את הקונים מאיסור מו"מ, אבל אלו שמוכרים את העליות לכאורה לא ינצלו בזה מאיסור מו"מ, אלא א"כ כל הציבור נוהגים כחסידיו אוסריין.

הנה אם אסור לתקוע בבהש"מ משום דהוי ספק קיום מצוה ולא הותר שבות לספק קיום יש להעיר אך הותר לתקוע לכל הספיקות והשיטות ברה"ר הרי אינו אלא ספק קיום, ובשלמא ביום ראשון דהוי ספק של תורה ניחא אבל ביו"ט שני דהוי ספק דרבנן קשה למה הותר לתקוע לכל הספיקות ואפי' ביו"ט ראשון דמדינא אינו צריך לחוש לכל השיטות שהרי תקע תקיעת שופר דמהני לרוב הפוסקים ולמה הותר לחשוש לשיטות שלא חששו להם קמאי.

ועל כרחק צריך לומר דכל יום טוב של ראש השנה גופא הותר תקיעת שופר לצורך מצוות התקיעה ואפילו להראשונים דס"ל שלא הותר שלא לצורך מצוה כהדיא

מי שהוחלף אתרוגו באתרוגו בנו ונודע לו ביו"ט ראשון של סוכות קודם התפלה ורצה להקנות לבנו שלא מדעתו ונתן לו אחד סודר עבור בנו כדי שיקנה האתרוג ממנו מדין עבד כנעני אי יאות עבדי.

ולכאורה למש"כ הר"ן בביצה דף י"ז והובא במ"ב סימן תקכ"ז דאע"פ שמי שלא עשה עירוב תבשילין מערב יו"ט הרי הוא מקנה קמחו לאחרים ביו"ט מ"מ בחליפין אסור להקנותו דדמי למקח וממכר.

ויש להביא ראיה דכל דדמי למקח וממכר אסור אפי' לצורך מצוה מהא דאסרו לעשות פדיון הבן בשבת אע"פ שאינו אסור אלא משום שבות וע"כ דכל שהוא כמקח וממכר אסור אפי' במקום מצוה וכן מבואר להדיא בתרומות הדשן סימן רס"ט שכתב

והנה בגליון הקודם נתבאר בעניין מקח וממכר בשבת לצורך מצוה דלכאורה נחלקו האחרונים בסימן תמ"ד אם מותר למכור חמץ לעכו"ם בשבת ערב הפסח בקניין שיתחייב לשלם עבור החמץ, דהחק יעקב התיר למכור החמץ לעכו"ם והאחרונים פליגי עליה.

והנה בגליון הקודם הובא מש"כ המ"א בענין מכירת עליות בשבת ויו"ט דחסידיו אוסריין היו נוהגים שמתחייבים בסכום שאמרו אפילו אם לא יקנו לבסוף, ובה לא חשיב מקח וממכר.

¹ ושמעתי מהגאון ר' משה קרילבך שליט"א שאמר מה שאמר אברהם לשרה לוי' ועשי עוגות למה הזכיר לישא ולא אפי' עוגות, והיה יכול לומר עשי עוגות, אלא רצה לומר לה דלא הותר

והיה אפשר לומר, דהכתב סופר כתב דהמוכר אינו עובר באיסור מקח וממכר בשבת אלא הקונה בלבד, וראייתו מהא דכתב השו"ע בהלכות שבת סימן שכ"ג דמי שיש לו כלי שלא הטבילו מע"ש דיר"ש יקנה הכלי לגוי וישאל הכלי ממנו ויוכל להשתמש בו בלא טבילה, וכתב דלכאורה איך הותר להקנות לגוי הכלי בשבת, וכתב דע"כ שהמקנה אינו עובר באיסור מו"מ בשבת, וא"כ לפ"ז הכי נמי אין המוכרים העליות עוברין בהאי איסורא כלל.

בעניין אם המחוייב במצוה ואינו יכול לקיימו אם יכול לקיימו כאינו מצווה ועושה

ועכצ"ל שכיון שאינו חייב בציצית בטלית שאולה אלא שיוכל לקיים המצוה בטלית שאולה בזה יכול לקיים המצוה גם בציצית שאולים, ורק בטלית שלו שחייב בציצית אינו יוצא בציצית שאינם שלו.

יבואר דבספר תהלה לדוד כתב דגם באתרוג שאול מקיים מצוה אלא שאינו יכול לברך עליו

והראוני שבספר תהלה לדוד סימן י"ד ס"ז הביא קושיית הדרך החיים דלדעת המג"א שמבשר על ציצית שאולים האם יברך על אתרוג שאול הרי פשוט שלא יקיים מצוה באתרוג שאול, וכתב בספר תהלה לדוד דבאמת טעמא בעי למה לא יברך על אתרוג השאול אם ירצה כמו הנשים, אלא דע"כ לא כתבו התוס' והרא"ש ז"ל דיכול לומר וצונו אלא באינו מחוייב ועושה, אבל במחוייב ואינו עושה כדן איך יאמר וצונו, ולכן אינו יכול לברך באתרוג השאול אם ירצה, כיון דמחוייב ליטול אתרוג שאול, אבל בשואל טלית מצויצית דהוא אינו מחוייב ורק מה שהבעלים חייבים יכול לברך אם ירצה, א"כ אף שהציצית שאולין יכול לברך, וזה ברור לדעתו ויצא לנו מזה דאשה יכולה לברך על אתרוג השאול, עכ"ל.

ומדבריו נראה דס"ל דהמחוייב בדבר גם יכול לקיים המצוה כאינו מצווה ועושה אלא שאינו יכול לומר וצונו, ואפי' שחדשו של התהלה לדוד הוא גדול מאוד לומר דמקיים מצוה באתרוג שאול, אבל עכ"פ זה אפשר למילף מיניה דגם המחוייב בדבר יכול לקיים מצוותו כאינו מחוייב בדבר ושפיר יכול לצאת קיום המצוה מאינו מחוייב בדבר.

בעניין אם חוה"מ אפשר לקרותו יו"ט

משמע ממנו גבורים, וכמו שאומרים בתפלת מוסף או שיאמר ימים קדושים וכמו שכתבו שאר אחרונים, **אבל לא יאמר ימים טובים אליה רבה.** והנה מציעו כן בשו"ע סי' תצ"ז ס"ג נהגים שביד"ט אומר את יום טוב מקרא קודש הזה, ובחש"מ אומר את יום מקרא קודש הזה וע"ש במג"א שכתב וז"ל ובחש"מ אומר וכו' ש"מ דחול המועד לא מקרי יו"ט ואין לומר בברכת המזון הרהמן הוא ינחילנו ליום שכלו טוב וע"ש בבית מאיר שהביא מהרשב"א בסוכה דף ל"ח סוף ד"ה ורמינהו שחוק"מ איקרי יו"ט אלא שם"מ כ' בריטב"א שם שאין לומר יו"ט מקרא קדש כדי שלא להשוותו לגמרי ליו"ט וסיים בבית מאיר ועי' במנחות ו' ע"ב ותליא בפלוגתא הפוסקים אם חש"מ זמן הנחת תפילין, וכפי הנראה שיש כאן ט"ס וצ"ל מנחות דף ל"ו ע"ב דאי שם גבי תפילין פרט לשבתות וימים טובים והשתא להסבירים שחוק"מ לא זמן תפילין הרי שנכלל ביו"ט וחזונו דאיקרי יו"ט.

וכל זה נתבאר בספר צבא הלוי על סוכה דף כ"ט ע"ב, ואמר לי הגאון הנ"ל שהוא זוכר שמרן בעל הקהלות יעקב היה אומר גוט יו"ט בחוה"מ, ואפשר שעשה כן כדי לחזק שמירת דיני חוה"מ וקדושת המועד.

יש לעיין אם מי שחייב בתקיעת שופר ואין לו מי שיתקע לו אלא קטן או אשה האם נימא שיכולים לתקוע ולהוציאו ידי קיום מצוה כנשים שמקיימים מצוות עשה שה"ג שלא על ידי בר חיובא אע"פ שלא יצא ידי חיובו בזה.

דהנה זה פשוט שאשה שאינה חייבת בשופר יכולה לצאת קיום מצוות שופר גם ממי שאינו בר חיובא, כמו שהיא יכולה לתקוע לעצמה הכי נמי יכולה לשמוע ממי שאינו חייב בשופר, וא"כ יכולה לשמוע שופר גם מקטן, שהרי גם הקטן מקיים מצוה כאינו מצווה ועושה, ולכן יכולה לצאת גם ממי ששמע כבר שופר אע"פ שאינו חייב לתקוע עבורה מדין ערבות ושפיר יוצאה מצוות שופר ממנו, שהרי סגי בקיום מצוות שופר, ולזה סגי גם בתקיעת שופר שתקע מי שאינו בר חיובא, וא"כ אפשר שגם מי שחייב בתקיעת שופר שאינו יוצא חיוב אלא מבר חיובא, מכל מקום יכול לקיים המצוה כאשה, וא"כ יוכל לשמוע ממי שאינו בר חיובא ולקיים המצוה אע"פ שלא יצא חיוב.

יבואר אם בטלית שאולה יכול לקיים מצוותו בציצית שאולים

ודומה לזה הא דכתב המג"א סימן י"ד שהלוקח טליתו של חבריו יכול לברך עליו, משום שכתבו התוס' שטלית שאולה אע"פ שפטורה מן הציצית מכל מקום הרי זה מקיים בו מצוות ציצית כאינו מצווה ועושה ושפיר מברך עליו, והקשה בגליון רעק"א שם, וכן הקשה במקור חיים שם, שהרי הציצית צריכים להיות שלו, וכמש"כ ועשו להם משלהם, וא"כ בזה ששאל הטלית מצויצית מחבירו הרי גם הציצית אינם שלו, ואיך יקיים מצוות ציצית בציצית שאינם שלו, שכל שאינם שלו הציצית פסולים לקיום מצוות ציצית.

במה שנתבאר בגליון הקודם אם אומרים בהושענא רבה גוט יו"ט שברמב"ם ריש הלכות יו"ט מבואר שרק ו' ימים נקראים יום טוב, העירני ידידי הגאון ר' צבי אליהו שטינברג שליט"א בדגמ' סוכה דף כ"ט ב' על המשנה לולב הגזול והיבש פסול איתא שם פסוק ותני ל"ש ביו"ט ראשון ול"ש ביו"ט שני בשלמא יבש הדר בעיני וליכא אלא גזול בשלמא יו"ט ראשון דכתיב לכם משלכם אלא ביו"ט שני אמאי לא, והנה כוונת הגמ' הוא לימי חוה"מ ולא ליו"ט שני של גלויות, דהנה הראשונים נחלקו ביו"ט שני בזמננו דבקיאות בעיבורא דירחא אם יש להחמיר בו לענין לולב כמו יו"ט ראשון או כמו שאר הימים ע' ריטב"א ור"ן, אבל עכ"פ בזמן המשנה שלא היו בקיאות בעיבורא דירחא ודאי שיו"ט שני דינו כיו"ט ראשון, וע"כ מדחק' בגמ' יו"ט שני אמאי שהכוונה על חוה"מ, וביותר שהרמב"ן וריטב"א פ' דקאי על לולב במקדש כל ז'.

והנה במ"ב סי' קפ"ח ס"ק כ"ז כ' חוה"מ דינו כר"ח לענין שאין צריך לחזור על הוכרתו בברכה כ"מ, וה"ה לענין שאם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר באי"ה שנתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה ואינו חותם כמו בר"ה, וכתב בשע"צ כן

בעניין ההכנה למצוה נצרכת לקיומה ולחעמדתה לעולם

השיב הקב"ה גם אנו נכין ההכנות לבטל מעשיהם בתחלה הכנה לרדת הבה נרדה נא וע"פ הנ"ל מיושב מה שדקדקתי בסמוך אמאי לא הניח ההכנות לאחרים דהא ההכנות הם מחלקי הלימוד ומתועלתה. וכתב על זה בכיאו"ר הגר"א על התיקונים בליקוט שעל האידרא פ' שדא ד"ה ע"ד על מה שכתוב שם חבריא עאלו לחקלא בניי אילנא כי אין השכינה שורה אלא על פעולת צדק וכו' וכן ר' חייא בפרק הפועלים דשדי כיתנא וכו' דאח"כ שיהיה מתחילה ועד סוף בפועל צדק לכן בכל מקום קבעם להשראת שכינה לא רצו שיהיה בבית שהוא מעשה ידי אדם שמוא היה בו מעשה שלא בכונה טהורה, וכ"כ באבן שלמה עמוד כ"ט וז"ל ושמעתי שהגר"ח מוואלין היה אומר שהלומדים בספרים שנדפסו בדפוס של אדם שאינו הגון אין להם הצלחה בלמודם.

וכן בכל התחלת זמן והתחלת השנה כמו שמכין שהתחלתה תהיה בקדושה ובכונה טהורה כן יהיה קיום לכל המשך הלימוד והעבודה של אותו זמן ואותה שנה, וזכינו ד' ית' שנזכר שתתקיים התורה אצלנו תמיד על ידי הכנה נכונה וטהורה.

דאמר רבי כמה גדולים מעשי חייא ע"כ, וכל המפרשים תמחו למה לא כל ההכנות התמוהות הללו מזריעת הפשתן מכמורת צידה תיקון הקלפים וכו' וכו' המגילות ביגועי בלי שיעור ולמה לא היה לוקח ה' חומשים ושיטא סדרי משנה כתובים.

ושמעתיה בשם הגאון ר"א מוילנא דכל זה היה צריך ללמוד התנינוקות באמרו דנמצא בספרי הקבלה דע"פ הסוד ריבוי ההכנות למצוה מגדל ומרבה קיומה והעמדתה, ובדרך זה התנינוק לומד יותר ע"כ עשה כל ההכנות בעצמו, ושמעתי מהגאון הנ"ל ע"פ ההנחה הנ"ל פירוש הפסוקים אצל דור ההפלגה דכתיב הבה נלבנה לבנים ויאמרו הבה נבנה אצל ה' וכו' הבה נרדה וכו' בכפילות מלת הבה ולשון נרדה אצל מי אשר מלא כל הארץ כבודו מטה ומעל, ואמר הגאון הנ"ל דההכנות מועילות לחיזוק בין למדה טובה בין למדה רעה זה לעומת זה ודור ההפלגה רעים וחטאים לא די להם לבנות מגדל רק גם לעשות ההכנות והזמנות מקודם ע"כ אמרו הבה נכין עצמינו להלבנים עצמם הם ההכנה בפועל והבה היא הכנה בכח, ועוד הפעם הבה נבנה העיר ולזה

כתיב בפרשת נח בחטא של דור הפלגה הבה נלבנה לבנים וגו' ושרפה לשריפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמיר היה להם לחמור. וצ"ב מה ענין הקדמה זו לחטא של דור הפלגה, וכן מהו לשון הבה שהוזכר ב' פעמים, הבה נלבנה לבנים הבה נבנה לנו עיר, וכן הקב"ה אמר הבה נרדה ונבלה שם שפתם, מהו ענין הבה שנאמר בחטאם.

ובספר חידושי רבי עזריאל על כתובות דף ק"ג ע"ב כתב בשם הגר"א דבר נפלא, והביא הגמ' ב"מ דף פ"ה ע"ב כי הו' מינצו רבי חנינא ורבי חייא, אמר ליה רבי חנינא לרבי חייא בהדי ידידי קא מינצית חס ושלום, אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפילפולי אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא בהדי ידידי קא מינצית דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל מאי עבידנא, אולינא ושדינא כיתנא, וגדילנא נישבי, וצידינא טבי ומאכילנא בשריהו ליתמי, ואריכנא מגילתא וכתבנא חמשה חומשי, וסליקנא למתא ומקרינא חמשה ינוקי בחמשה חומשי, ומתנינא שיתא ינוקי שיתא סדרי, ואמרנא להו עד דהדרנא ואתינא אקרו אהרדי ואתנו אהרדי, ועבדי לה לתורה דלא תשתכח מישראל. היינו